

зон для роботи криптовалют, що дозволяє здійснювати контроль та спостереження за розвитком та роботою криптобізнесу;

4) економічно орієнтований підхід, який передбачає впровадження криптовалют у фінансово-економічну систему та створює належні умови для їх розвитку [1].

До вищезгаданих підходів можна також додати метод регулювання, коли держава проявляє власну ініціативу та є суб'єктом створення криптовалютних відносин.

Оцінюючи дії держав, які намагаються врегулювати цей відносно новий феномен криптовалют, їх співвідношення та місце в національній фінансовій системі, можна виділити, як мінімум, два основних контрастних підходи.

Перший підхід використовується серед держав із розвинутою економічною системою та стабільною власною грошовою одиницею. Підхід обумовлює використання криптовалют як платіжний засіб або фінансовий актив.

Друга стратегія притаманна слабким економічно та з нестабільною валютою країнам. У цих країнах обіг криптовалют оцінюється як серйозна загроза фінансовій безпеці та державному суверенітету [3].

З початком повномасштабної війни Україна стала першою країною, в якій офіційно збиралися донати для допомоги постраждалим під час війни та для оборонних потреб. Голова Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев заявив, що до літа 2025 року в Україні буде офіційно легалізована криптовалюта. Він зазначив, що основна частина законопроекту про легалізацію криптовалют вже готова повністю й зараз ведуться дискусії щодо фінансового моніторингу операцій та щодо оподаткування [2].

Отже, перспективи розвитку врегулювання обігу криптовалют в Україні доволі позитивні, хоч і потребують значних зусиль у регулюванні та законовведенні. Зокрема, необхідно прийняти відповідні зміни до Податкового кодексу, які дозволять набрати чинності Закону України «Про віртуальні активи», що, у свою чергу, створить можливість для ліцензування діяльності, пов'язаної з криптовалютами, та забезпечить умови для захисту прав користувачів і забезпечення фінансової безпеки України.

1. Дем'янюк М. Як у світі регулюють криптовалюту і коли цього очікувати в Україні. *Економічна правда*. URL : <https://epravda.com.ua/columns/2020/12/01/668690/>.

2. Мирончук Р. В Україні криптовалюту планують легалізувати до літа 2025 року – Гетманцев. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2025/02/07/144909245/>.

3. Наконечний С. Криптовалюти в Україні. *Юридична газета – онлайн версія*. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciye-pravo-telekomunikaciyi/kriptovalyuti-v-ukrayini-.html>.

4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

5. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL : <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>.



Мирослав ТРЕЦОВ
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор наук з державного
управління, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-9599-4332>

ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Тіньова економіка в Україні є однією з ключових проблем забезпечення національного суверенітету, оскільки вона напряму впливає на фінансову, соціальну та політичну стабільність країни, що в контексті України набуває критичної важливості через військову агресію росії та перманентні економічні виклики.

Результати досліджень, проведених експертами Міністерства економіки України, свідчать, що рівень тіньового сектора економіки в Україні з 2022 р. має тенденцію до різкого зростання і складає на поточний момент 40 % від обсягу офіційного ВВП проти 32 % у 2021 р. Зазначимо, що дані класичних методів, які є загальновизнаними багатьма експертами щодо оцінки обсягів тіньової економіки, показали значення тіньового сектора в діапазоні від 27 % ВВП (електричний метод) до 33 % ВВП (монетарний метод) [4].

За оцінками Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, обсяг тіньового сектора економіки сягає понад 50 % офіційного ВВП, а втрати доходів державного та місцевих бюджетів від незадекларованих податків становлять 500-600 млрд грн – ці кошти є конче необхідними для модернізації Збройних Сил України та впровадження сучасних технологій у військову сферу [3].

Факт існування надзвичайно великого тіньового сектора економіки в умовах російсько-української війни, по-перше, змушує уряд поступово збільшувати фіскальне навантаження на суб'єкти легального бізнесу та громадян в рамках реалізації проєктів забезпечення фінансових потреб Збройних Сил України та соціального сектора, а по-друге, викривляє умови конкурентного середовища, надаючи фіскальні преференції суб'єктам, які застосовують схеми ухилення від оподаткування, що додатково посилює тренд до тінізації економіки. На фоні цих явищ збереження суверенітету України та необхідність забезпечення відновлення і сталого соціально-економічного розвитку країни вимагає консолідації зусиль органів публічного управління, політикуму та громадянського суспільства з мінімізації практик застосування схем ухилення від оподаткування як за допомогою заходів адміністративного характеру, зокрема державного примусу, так і за рахунок спрощення державного регулювання і зниження податкового навантаження на добропорядних платників.

Сферами, де тіньовий сектор набув найбільшого поширення в Україні, згідно з дослідженням CASE Ukraine, Інституту соціально-економічної трансформації та Економічної експертної платформи, стали:

- галузь торгівлі, в якій до 70 % становлять незареєстровані продажі товарів і послуг;
- надання послуг з перевезення, транспортних і кур'єрських послуг, в тому числі таксі, рівень легалізації яких сягає в ліпшому разі 10 %;
- аграрна галузь, для якої характерними є масова незадекларована оренда землі, нелегальна підприємницька діяльність і реалізація нелегальної продукції;
- будівництво, де широко використовуються схеми неофіційних або напівофіційних трудових відносин та ухилення від реєстрації об'єктів будівництва;
- галузь ІТ – через використання псевдофрілансерських схем для ухилення від оподаткування;
- галузь енергетики з усталеними схемами контрабанди палива, виробництва і продажу контрафактної продукції та махінацій з акцизами [2].

Зазначимо, що в Україні значна частина фіскального потенціалу втрачається через наймасштабніші інструменти ухилення від сплати податків, агресивне податкове планування та суспільне небажання трансформації спрощеної системи оподаткування, які масово застосовуються суб'єктами підприємницької діяльності, що завдяки неформальним зв'язкам з представниками органів публічного управління отримують значні можливості для мінімізації чи взагалі уникнення фіскальних платежів.

Економічний аспект впливу тіньової економіки на державу полягає в тому, що недостатність коштів державного бюджету змушує Україну збільшувати обсяги зовнішніх запозичень, що, окрім обґрунтованого невдоволення платників податків країн-донорів високим рівнем корумпованості українського суспільства, обмежує економічну самостійність України в ухваленні рішень стратегічного характеру. Нелегальна торгівля, зокрема енергоресурсами, тютюном, алкоголем та іншими товарами, створює можливості для фінансування терористичних чи антидержавних угруповань, а контрабанда нівелює заходи митного контролю, що є критично важливим чинником для захисту економічного простору країни.

З політичного погляду тіньова економіка призводить до автоматичного посилення корупції як в суспільстві загалом, так і в органах публічної влади зокрема, що знижує рівень спроможності інститутів публічної влади забезпечувати захист державного суверенітету.

Висока частка сектора тіньової економіки, яка, на відміну від країн розвиненої демократії, історично є характерною для України, сформувала чіткий тренд низького рівня довіри громадян до владних інституцій, який створює передумови для прояву в будь-який момент соціальних протестів та переростання в політичну і суспільну нестабільність, що на поточний момент набуває, на нашу думку, критично важливого значення для утримання

національної єдності в умовах російсько-української війни, що перетворилася на довготривале ресурсне протистояння. При цьому сектор тіньової економіки в українських реаліях став одним із провідних каналів впливу РФ, яка ефективно використовує незаконні фінансові потоки для дестабілізації України.

Соціальний аспект впливу сектора тіньової економіки проявляється у відсутності соціальних гарантій для працівників, які не отримують належних соціальних виплат та медичного страхування, а також у створенні високого тиску на Пенсійний фонд України, що призвело до його фактичного банкрутства, оскільки, за даними аналітичної інформації Українського інституту майбутнього (UIF), з 11,7 млн економічно активних громадян офіційно працевлаштованими є лише 9,3 млн осіб, або 79 %. При цьому з-поміж числа офіційно працевлаштованих 1,4 млн осіб отримують мінімальну заробітну плату, а 2 млн складають фізичні особи – підприємці, що є квазіухиленням від оподаткування, тобто без порушення чинного законодавства та застосування агресивних схем ухилення від оподаткування працює лише половина українців. Як результат, тіньова економіка сприяє формуванню значної соціальної нерівності, оскільки суб'єкти підприємницької ініціативи та фізичні особи, які застосовують податкові маніпуляції, отримують незаконні переваги перед добросовісними платниками [1].

Крім того, тиск тіньової економіки на суспільно-правові відносини призводить до виникнення так званого ефекту ерозії правопорядку, оскільки масштабна тіньова економіка нівелює верховенство права, що ускладнює боротьбу з внутрішніми загрозами, такими як організована злочинність чи сепаратистські настрої.

Забезпечення обороноздатності держави вимагає серед інших ключових чинників належного рівня мобілізації фіскальних платежів, які в Україні значною мірою втрачаються через високий рівень тінізації економіки.

Крім того, виокремимо декілька додаткових негативних наслідків існування значного сектора тіньової економіки в Україні:

- тіньові схеми в енергетиці, зокрема контрабанда пального та нелегальний видобуток енергоносіїв, підривають енергетичну незалежність країни, що є критично важливим чинником економічної стійкості в умовах війни;
- контрабанда послаблює державний контроль, що створює ризики для обороноздатності країни та національної безпеки;
- тіньові потоки капіталу унеможливають здійснення заходів ефективного контролю за стратегічними галузями економіки, такими як оборонна промисловість, аграрна галузь чи інфраструктурне забезпечення.

Зниження питомої ваги тіньового сектора економіки залежить від ефективності проведення фіскальних реформ, активного впровадження електронного урядування, використання технологій блокчейн для відстеження фінансових потоків, посилення відповідальності за корупційні злочини, енергетичної реформи, боротьби з контрабандою та посилення прикордонного контролю, формування культури доброчесності та довіри до держави тощо [5, с. 22-25].

На підставі вищезазначеного констатуємо, що тіньова економіка є суттєвою загрозою для національного суверенітету України, яка підриває засади економічної безпеки, обмежує інституційну спроможність органів публічної влади, знижує спроможність забезпечення належного фіскального ресурсу для фінансування сфер оборони та національної безпеки. Збереження державного суверенітету вимагає впровадження системних реформ, спрямованих на легалізацію економічної діяльності, боротьбу з корупцією та підвищення прозорості публічного управління. Лише за умов масштабного зниження питомої ваги тіньової економіки Україна зможе повноцінно реалізувати свій потенціал як суверенна та незалежна держава.

1. В Україні 11,7 млн економічно активних осіб, з них працюють близько 9,3 млн – дослідження. *Forbes*. URL : <https://forbes.ua/news/v-ukraini-117-mln-ekonomichno-aktivnikh-osib-pratsyuyut-blizko-93-mln-doslidzhennya-06072023-14650>.

2. Дубровський В., Гетман О., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. К. : Інститут соціально-економічної трансформації; CASE Україна; Економічна експертна платформа, 2024. 45 с. URL : <https://iset-ua.org/images/Shemi-2024-final.pdf>.

3. Скільки грошей в Україні перебуває в тіні, – Гетманцев назвав цифри. *Finance.ua*. URL : <https://news.finance.ua/ua/skil-ky-hroshey-v-ukraini-perebuyaye-v-tini-hetmancev-nazvav-cyfr>.

4. Тенденції тіньової економіки. *Міністерство економіки України*. URL : <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkononomiki>.

5. Трещов М. М. Фінансове забезпечення відновлення та реконструкції України у повоєнний період. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 19-40.